

23 grudnia 2021

Laura Hoang
Grupa 2

Metoda SOR rozwiązywania układu równań liniowych

Projekt nr 2

1 Opis metod

W tej sekcji opisane zostaną metody wykorzystane do rozwiązywania zadania odnajdywania rozwiązań układu równań $Ax = b$, gdzie $A \in \mathbb{R}^{n \times n}$, $b \in \mathbb{R}^n$.

1.1 Metody iteracyjne rozwiązywania układów równań liniowych

Niech $Ax = b$ będzie układem równań liniowych, przy czym $A \in \mathbb{R}^{n \times n}$ jest nieosobliwa, $b \in \mathbb{R}^n$. Należy odnaleźć taką wartość $x \in \mathbb{R}^n$, która spełnia powyższy układ równań.

Idea metod iteracyjnych: poczynając z danego przybliżenia początkowego

$$x^{(0)} = \begin{pmatrix} x_1^{(0)} \\ \dots \\ x_n^{(0)} \end{pmatrix} \in \mathbb{R}^n$$

tworzony jest ciąg kolejnych przybliżeń $\{x^{(k)}\}$, taki, że $x^{(k)} \in \mathbb{R}^n$ dla $k = 0, 1, \dots$ oraz $x^{(k)} \rightarrow x$ przy $k \rightarrow \infty$.

Jedną z grup metod iteracyjnych są tzw. *metody iteracji prostej*, których zasada

konstrukcji jest taka, że układ wyjściowy $Ax = b$ zapisuje się w postaci równoważnej $x = Bx + c$, a następnie kolejne przybliżenia oblicza się według wzoru

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c,$$

dla $k = 0, 1, \dots$. Macierz B to *macierz iteracji*. Jako początkowe przybliżenie $x^{(0)}$ można взять wektor o elementach losowych lub wektor zerowy.

1.2 Warunek zakończenia obliczeń

Jednym z warunków zakończenia obliczeń jest *warunek Gilla*, który jest połączeniem warunku z uwzględnieniem „ błędów”: bezwzględnego i względnego.

Niech d_1 i d_2 to parametry określające dokładność (liczby dodatnie, bliskie zeru, przy czym $d_1 > d_2$), a $\|\cdot\|$ jest dowolną normą wektorową. Warunek Gilla wygląda następująco: $\|x^{(k+1)} - x^{(k)}\| < d_1 \|x^{(k)}\| + d_2$.

1.3 Zbieżność metod iteracyjnych

Cieźko jest stwierdzić czy przybliżenie początkowe $x^{(0)}$ gwarantuje zbieżność metody. Z tego powodu, należy sprawdzać warunki zapewniające globalną zbieżność (czyli dla dowolnego przybliżenia początkowego $x^{(0)} \in \mathbb{R}^n$). Poniższe twierdzenie jest tego warunkiem koniecznym:

Twierdzenie. *Metoda iteracji prostej (tzn. postaci $x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$) jest zbieżna globalnie, wtedy i tylko wtedy, gdy $\rho(B) < 1$, gdzie $\rho(B)$ - promień spektralny macierzy B .*

1.4 Metoda SOR

Jedną ze wspomnianych powyżej metod iteracyjnych (iteracji prostej) jest metoda SOR¹ (ang. Successive OverRelaxation, in. metoda nadrelaksacji). W tej metodzie występuje parametr $\omega \in \mathbb{R}$, zwany parametrem relaksacji².

Metodę SOR można wyprowadzić zapisując macierz A jako

$$A = L + D + U,$$

gdzie L - macierz trójkątna dolna, D - macierz diagonalna, U - macierz trójkątna górska.

Mnożąc powyższe równanie stronami przez $\omega \neq 0$, a następnie dodając stronami macierz D i odpowiednio grupując wyrazy, równanie przybierze postać:

$$\omega A = (D + \omega L) - ((1 - \omega)D - \omega U).$$

Podstawiając powyższą zależność do równania $\omega Ax = wb$ (równoważnemu $Ax = b$), otrzymane zostanie:

$$(D + \omega L)x - ((1 - \omega)D - \omega U)x = wb,$$

---

¹Jest to uogólnienie metody Gaussa-Seidla, również z grupy metod iteracji prostej.

²Gdy $\omega = 1$, metoda ta staje się metodą Gaussa-Seidla.

a dalej

$$x = (D + \omega L)^{-1}((1 - \omega)D - \omega U)x + \omega(D + \omega L)^{-1}b.$$

Zatem, **wzór iteracyjny** ma postać:

$$x^{(k+1)} = B_{SOR}x^{(k)} + c_{SOR},$$

gdzie

$$B_{SOR} = (D + \omega L)^{-1}((1 - \omega)D - \omega U)$$

oraz

$$c_{SOR} = \omega(D + \omega L)^{-1}b.$$

Algorytm metody SOR:

```

 $x^{(0)} \leftarrow (x_1^{(0)}, \dots, x_n^{(0)})^T$  – przybliżenie początkowe
for  $k = 0, 1, \dots$ , (dopóki nie będzie spełniony wybrany warunek wyjścia) do
    for  $i = 1, \dots, n$  do
         $x_i^{(k+1)} \leftarrow (1 - \omega)x_i^{(k)} + \omega(b_i - \sum_{j=1}^{i-1} a_{ij}x_j^{(k+1)} - \sum_{j=i+1}^n a_{ij}x_j^{(k)})/a_{ii}$ 
    end for
end for
```

1.4.1 Parametr relaksacji

Istnieje zależność między promieniem spektralnym $\rho(B_{SOR})$ a parametrem ω , o której mówi poniższe twierdzenie:

Twierdzenie. (Kahan) Promień spektralny $\rho(B_{SOR})$ macierzy iteracji spełnia zależność: $\rho(B_{SOR}) \geq |\omega - 1|$.

Z twierdzenia przytoczonego w sekcji 1.3 wiadomo, że aby metoda była zbieżna globalnie, musi zachodzić $\rho(B_{SOR}) < 1$. Zatem, na mocy tych dwóch twierdzeń: $|\omega - 1| \leq \rho(B_{SOR}) < 1$. Stąd można wyciągnąć następujący wniosek:

Wniosek. Jeżeli $\omega \notin (0, 2)$, to metoda SOR nie jest zbieżna.

Dlatego, w programie obliczeniowym, rozpatrywane będą jedynie wartości $\omega \in (0, 2)$.

2 Opis programu obliczeniowego

2.1 Omówienie funkcji

Program składa się z 5 funkcji:

- **czyZbiezna** - sprawdza czy dla danej macierzy A i parametru relaksacji ω metoda SOR jest zbieżna globalnie, czyli promień spektralny macierzy iteracji $B_{SOR} < 1$

Dane wejściowe:

A - macierz współczynników układu równań $Ax = b$,

om - parametr relaksacji ω

Dane wyjściowe:

zbiezna - czy metoda SOR jest zbieżna globalnie (1-tak, 0-nie)

- **SOR** - funkcja rozwiązuje układ równań $Ax = b$, dla parametru relaksacji ω , przy pomocy Metody Sukcesywnej Nadrelaksacji (SOR).

Dane wejściowe:

A - macierz współczynników układu równań $Ax = b$,

b - wektor wyrazów wolnych

om - parametr relaksacji ω

Dane wyjściowe:

steps - liczba wykonanych iteracji

x - końcowe rozwiązanie układu równań

xMatr - macierz z kolejnymi przybliżeniami rozwiązania (kolumny to kolejne wartości $x^{(k)}$)

- **wizualizacja** - tworzy wizualizacje kolejnych przybliżeń $x^{(k)}$. Na wykresie oś OX reprezentuje numer iteracji, a os OY - przybliżone wartości $x^{(k)}$ dla k-tej iteracji.

Dane wejściowe:

A - macierz współczynników

b - wektor wyrazów wolnych

om - omega, parametr relaksacji

Dane wyjściowe: (brak)

- **wypisz** - funkcja wypisuje tabelę z porównaniem dokładnego i szacowanego wyniku, w kolejnych kolumnach: real - dokładny wynik, approx. - szacowany wynik, blad - błąd bezwzględny

Dane wejściowe:

xDokl - dokładny wynik

x - szacowany wynik

Dane wyjściowe:

Out - tabela z porównaniem dokładnego i szacowanego wyniku

- **wizIter** - tworzy wizualizacje liczby wykonanych iteracji potrzebnych do rozwiązania układu równań $Ax=b$, względem parametru relaksacji ω . Wykres: OX - omega na przedziale (0,2), OY - liczba wykonanych iteracji

Dane wejściowe:

A - macierz współczynników

b - wektor wyrazów wolnych

Dane wyjściowe: (brak)

Oprócz tego, program zawiera skrypt **test.m** z przykładami.

2.2 Prezentacja działania programu na przykładzie

Dany jest układ równań $Ax = b$, gdzie

$$A = \begin{bmatrix} 4 & -1 & 0 \\ -1 & 4 & -1 \\ 0 & -1 & 4 \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 2 \\ 6 \\ 2 \end{bmatrix}.$$

Dokładne rozwiązań tego układu jest równe:

$$x = \begin{bmatrix} 1 \\ 2 \\ 1 \end{bmatrix}.$$

Przy rozwiązywaniu go za pomocą metody SOR, zdefiniowanej wzorem:

$$x^{(k+1)} = (D + \omega L)^{-1}((1 - \omega)D - \omega U)x^{(k)} + \omega(D + \omega L)^{-1}b,$$

dla $\omega = 1, 2$, kolejne przybliżenia będą równe:

$$x^{(2)} = \begin{bmatrix} 0,6000 \\ 1,9800 \\ 1,1940 \end{bmatrix}, \quad x^{(3)} = \begin{bmatrix} 1,0740 \\ 2,0844 \\ 0,9865 \end{bmatrix}, \quad x^{(4)} = \begin{bmatrix} 1,0105 \\ 1,9822 \\ 0,9974 \end{bmatrix}, \quad x^{(5)} = \begin{bmatrix} 0,9926 \\ 2,0005 \\ 1,0007 \end{bmatrix}, \dots$$

Natomiast dla $\omega = 1, 1$:

$$x^{(2)} = \begin{bmatrix} 0,5500 \\ 1,8013 \\ 1,0453 \end{bmatrix}, \quad x^{(3)} = \begin{bmatrix} 0,9903 \\ 2,0297 \\ 1,0036 \end{bmatrix}, \quad x^{(4)} = \begin{bmatrix} 1,0091 \\ 2,0005 \\ 0,9998 \end{bmatrix}, \quad x^{(5)} = \begin{bmatrix} 0,9998 \\ 1,9997 \\ 0,9999 \end{bmatrix}, \dots$$

Z powyższych zestawień wynika więc, że metoda SOR szybko zbiega oraz w przypadku $\omega = 1, 1$ zbiega szybciej niż dla $\omega = 1, 2$.

Zatem, przy odpowiednim doborze parametru ω , metoda ta może być bardzo efektywna.

3 Przykłady obliczeniowe

W niniejszej sekcji przeanalizowane zostanie działanie programu na poniższych przykładach:

$$1. \ A = \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ 1 & 1 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \end{bmatrix},$$

$$2. \ A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix},$$

$$3. \ A = \begin{bmatrix} 3 & -2 & 0 \\ 4 & 3 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix},$$

$$4. \ A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & -3 \\ 1 & -1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & -2 & 2 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 3 \\ -1 \\ -2 \\ 1 \end{bmatrix},$$

$$5. \ A = \begin{bmatrix} 5 & 5 & 2 \\ 2 & 3 & -4 \\ 0 & 9 & 1 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 60 \\ 33 \\ 8 \end{bmatrix},$$

$$6. \ A = \begin{bmatrix} 2 & 5 & 0 \\ 0 & 2 & 2 \\ 1 & 0 & 9 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 36 \\ 30 \\ 84 \end{bmatrix},$$

$$7. \ A = \begin{bmatrix} 4 & -1 & 0 \\ -1 & 4 & -1 \\ 0 & -1 & 4 \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 2 \\ 6 \\ 2 \end{bmatrix},$$

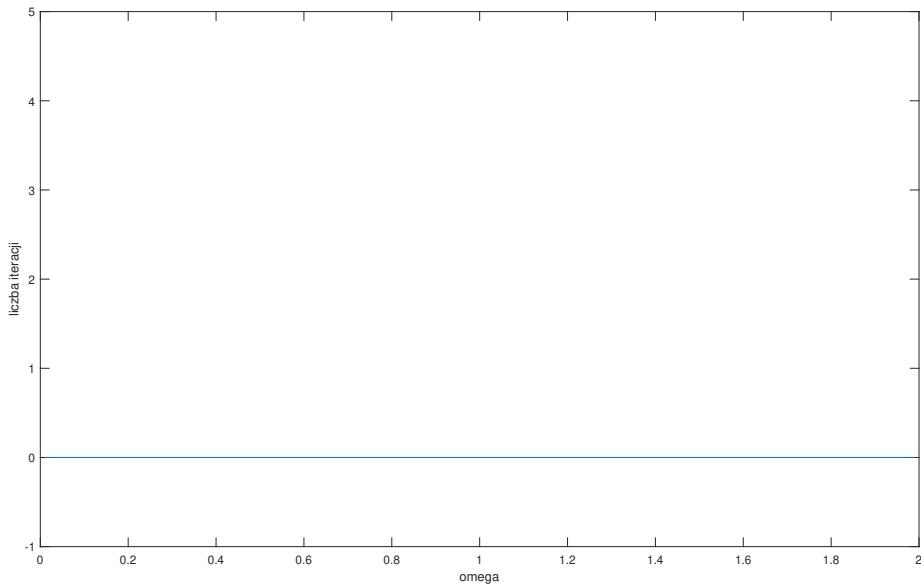
$$8. \ A = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1^2 & \dots & 1^{10} \\ 1 & 2 & 2^2 & \dots & 2^{10} \\ 1 & 3 & 3^2 & \dots & 3^{10} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & 10 & 10^2 & \dots & 10^{10} \end{bmatrix}, \ b = \begin{bmatrix} 10 \\ \dots \\ 10 \end{bmatrix},$$

9. A - symetryczna i dodatnio określona macierz $\mathbb{R}^{50 \times 50}$, b - wektor $\mathbb{R}^{50}$.

3.1 Przykład 1

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ 1 & 1 \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

W tym przykładzie, metoda SOR nie jest zbieżna³ dla żadnego ω (z przedziału $(0, 2)$).

Rysunek 1: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Zatem, funkcja zwraca pustą macierz i wykonanych zostaje 0 iteracji dla każdej ω .

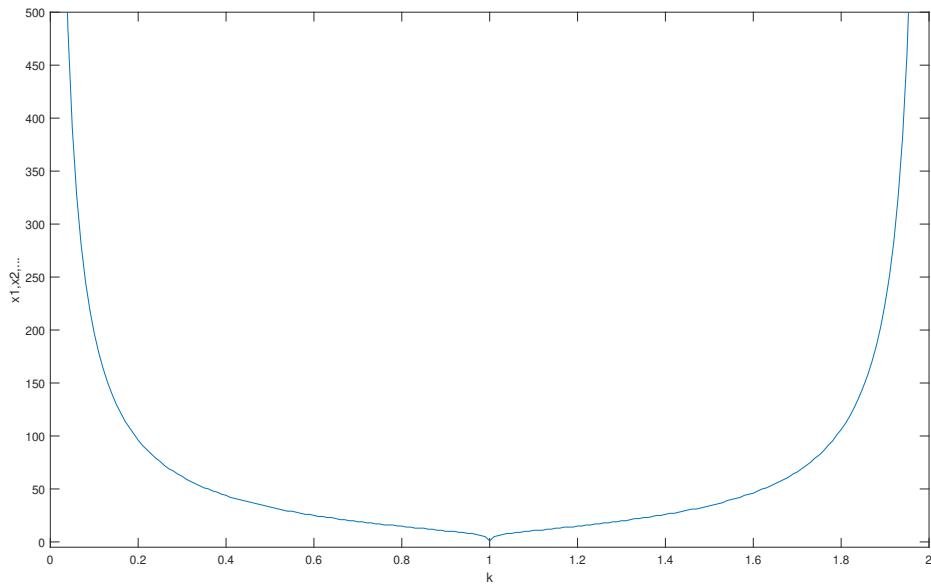
³Nie jest ona zbieżna, gdyż promień spektralny macierzy iteracyjnej B_{SOR} jest większy niż 1.

3.2 Przykład 2

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

Ten przykład jest szczególnym przypadkiem, gdyż wynik można otrzymać bez żadnych obliczeń ($x = b = [1, 1, 1, 1]^T$). W tym wypadku, nieprawidłowo dobrana wartość ω w metodzie SOR może kosztować dużą liczbą operacji, a w efekcie być tylko utrudnieniem w rozwiązywaniu równania.

Poniższy wykres jest symetryczny⁴ względem prostej $\omega = 1$, a dla $\omega = 1$ potrzebna jest 1 iteracja.

Rysunek 2: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

---

⁴Nie jest dokładnie symetryczny, ale na wykresie tak się może wydawać.

Jak widać w poniższej tabeli, dla $\omega = 1$ szacowany wynik jest równy poprawnemu.

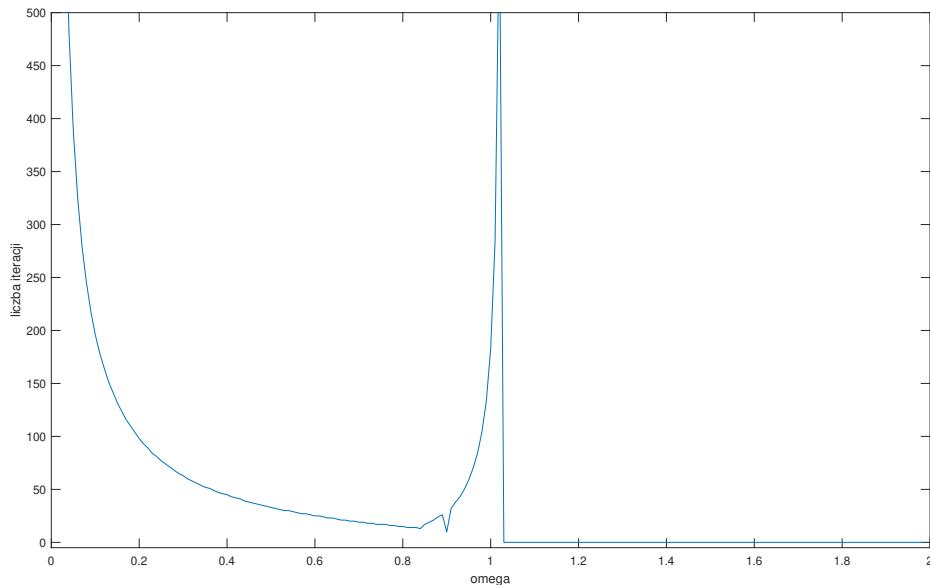
Tabela 1: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 1$.

rozwiązanie dokładne	rozwiązanie przybliżone	błąd bezwzględny
1.0000	1.0000	$0.0000e + 00$
1.0000	1.0000	$0.0000e + 00$
1.0000	1.0000	$0.0000e + 00$
1.0000	1.0000	$0.0000e + 00$

3.3 Przykład 3

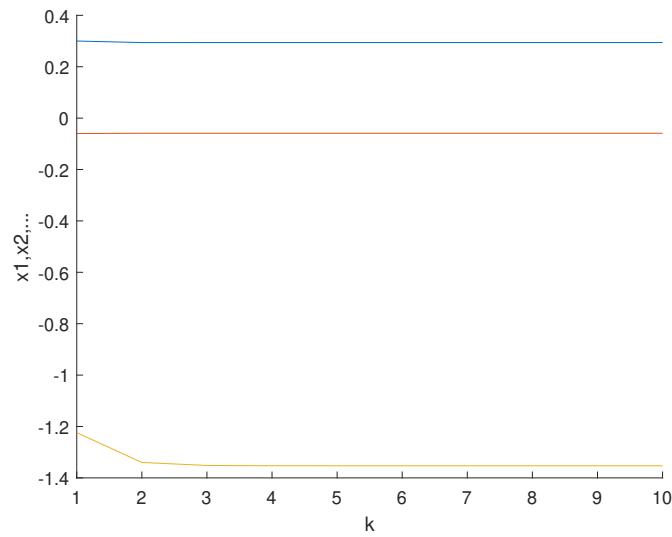
$$A = \begin{bmatrix} 3 & -2 & 0 \\ 4 & 3 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \end{bmatrix}, b = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

W tym przykładzie, w $\omega \approx 1,01$ występuje duży uskok - dla tej wartości potrzebna jest duża liczba iteracji, a najmniejsza jest dla $\omega \approx 0,9$. Dla $\omega > 1,01$ metoda nie jest zbieżna.

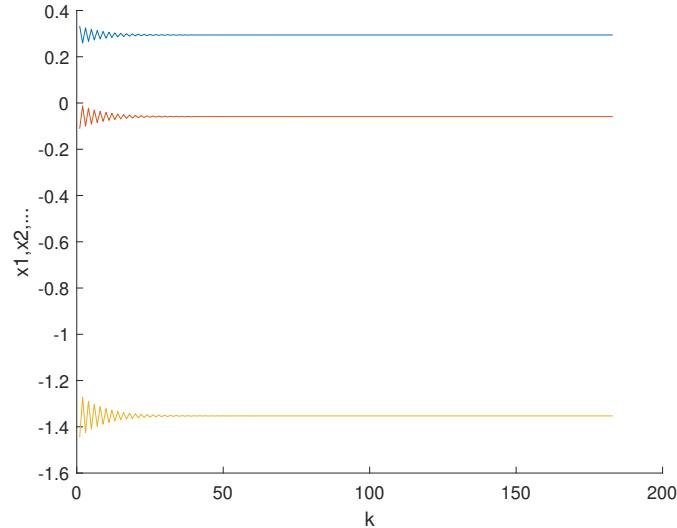
Rysunek 3: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Rozwiązaniem tego układu równań jest $x = \begin{bmatrix} 0,2941 \\ -0,0588 \\ -1,3529 \end{bmatrix}$.

Rysunek 4: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 0, 9$.

Z powyższego wykresu widać, że dla $\omega = 0, 9$ metoda ta niemalże natychmiast⁵ odnajduje właściwe rozwiązanie.

Rysunek 5: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 1$.

Natomiast z Rysunku 5, dla $\omega = 1$ początkowe szacowania są nieprecyzyjne - jest na zmianę za duże i za małe, przez co potrzeba więcej iteracji⁶ do „stabilizacji” wyniku.

---

⁵Program wykonał 10 iteracji.

⁶Program wykonał 183 iteracji.

Tabela 2: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 0, 9$.

rozwiązań dokładne	rozwiązań przybliżone	błąd bezwzględny
0.2941	0.2941	$0.0000e + 00$
-0.0588	-0.0588	$6.9389e - 18$
-1.3529	-1.3529	$1.3000e - 11$

Tabela 3: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 1$.

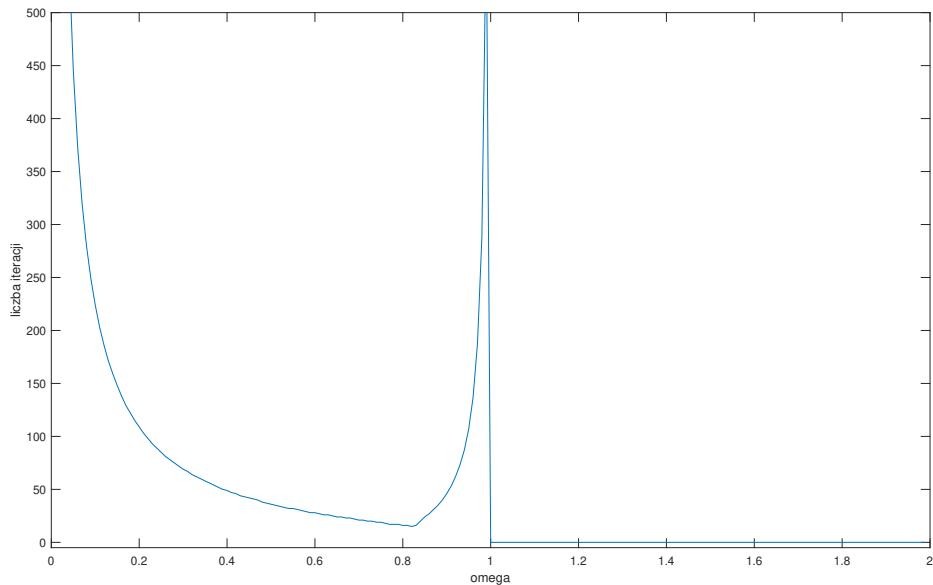
rozwiązań dokładne	rozwiązań przybliżone	błąd bezwzględny
0.2941	0.2941	$1.7082e - 11$
-0.0588	-0.0588	$2.2776e - 11$
-1.3529	-1.3529	$3.9859e - 11$

Z powyższych tabel widać, że dla $\omega = 0, 9$ wynik jest bardziej precyzyjny niż dla $\omega = 1$. Dzieje się tak, gdyż w drugim wypadku metoda zbiega dużo wolniej.

3.4 Przykład 4

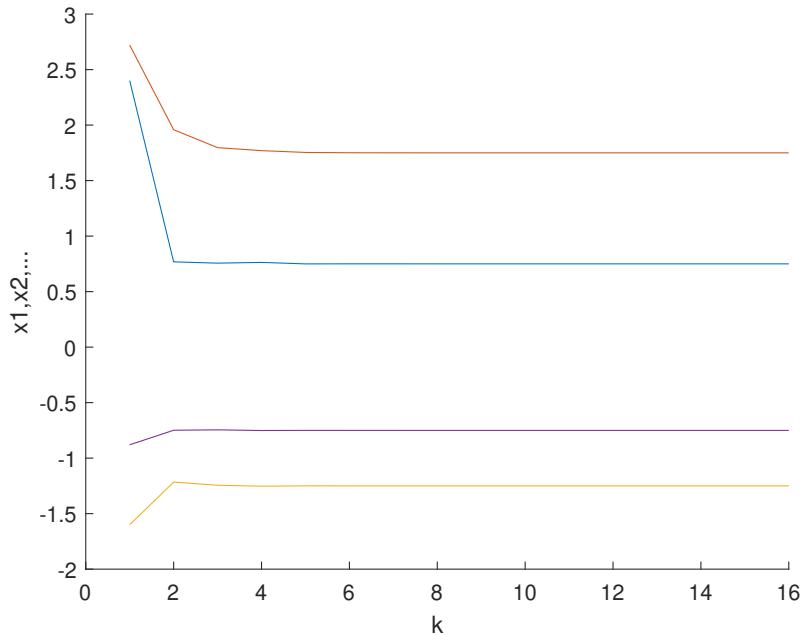
$$A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & -3 \\ 1 & -1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & -2 & 2 \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 3 \\ -1 \\ -2 \\ 1 \end{bmatrix}$$

W tym przykładzie, liczba potrzebnych iteracji maleje dla $0 < \omega \leq 0,8$, a dla ω bliskiego od lewej strony 1 liczba ta znacznie wzrasta, aż dla $\omega \geq 1$ metoda już nie jest zbieżna.

Rysunek 6: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Rozwiązaniem tego układu równań jest $x = \begin{bmatrix} 0,7500 \\ 1,7500 \\ -1,2500 \\ -0,7500 \end{bmatrix}$.

Rysunek 7: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 0,8$.

Tabela 4: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 0,8$.

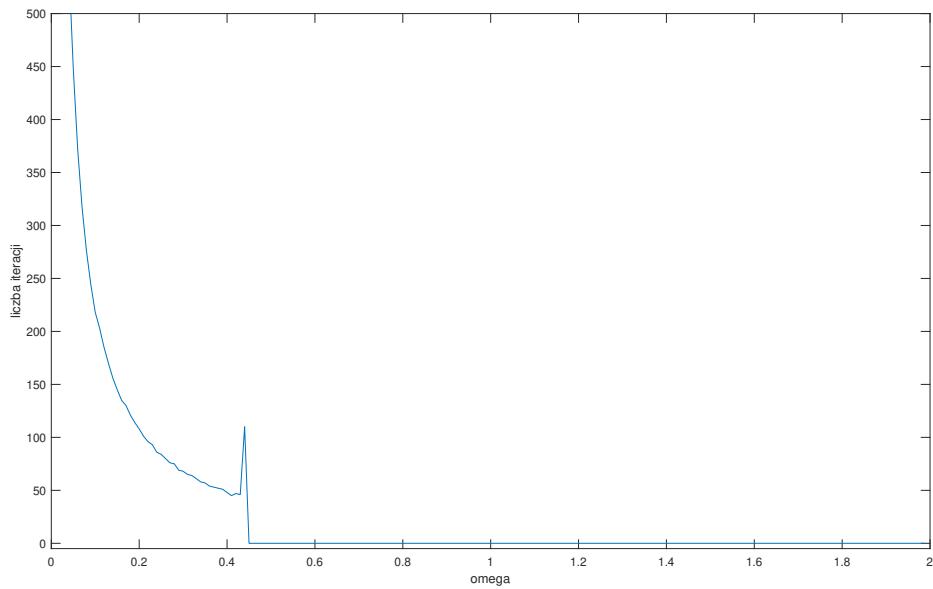
rozwiązanie dokładne	rozwiązanie przybliżone	błąd bezwzględny
0.7500	0.7500	$1.2504e - 12$
1.7500	1.7500	$5.1133e - 11$
-1.2500	-1.2500	$1.7275e - 12$
-0.7500	-0.7500	$9.9987e - 13$

Program wykonał tylko 16 iteracji i błąd bezwzględny między szacowanymi a prawdziwymi wartościami nie przekracza 10^{-10} .

3.5 Przykład 5

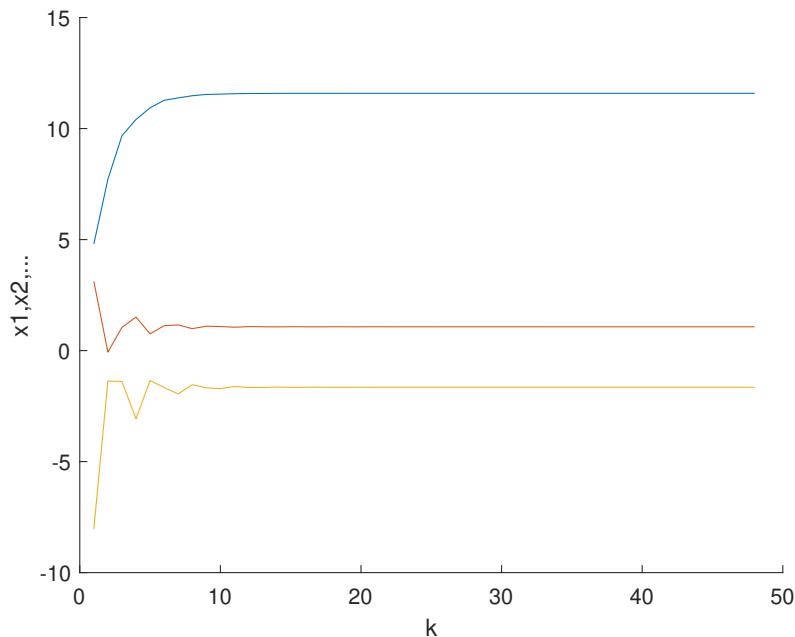
$$A = \begin{bmatrix} 5 & 5 & 2 \\ 2 & 3 & -4 \\ 0 & 9 & 1 \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 60 \\ 33 \\ 8 \end{bmatrix}$$

W tym przypadku, liczba potrzebnych iteracji maleje dla $0 < \omega \leq 0,4$, następnie następuje mały uskok i dla $\omega \geq 0,45$ metoda nie jest zbieżna.

Rysunek 8: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Rozwiązaniem tego układu równań jest $x = \begin{bmatrix} 11,5882 \\ 1,0724 \\ -1,6516 \end{bmatrix}$.

Rysunek 9: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 0, 4$.

Tabela 5: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 0, 4$.

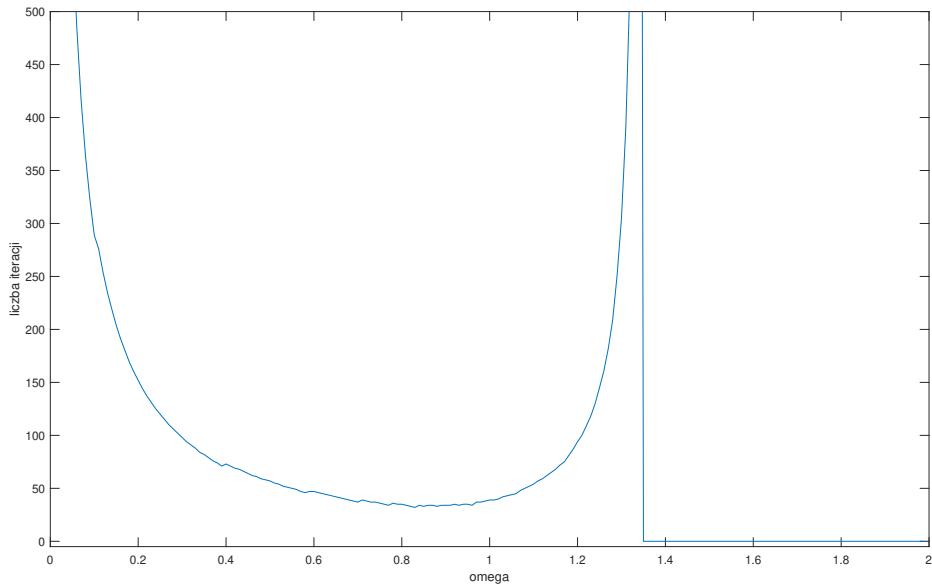
rozwiązanie dokładne	rozwiązanie przybliżone	błąd bezwzględny
11.5882	11.5882	$5.4495e - 11$
1.0724	1.0724	$1.2340e - 11$
-1.6516	-1.6516	$3.4612e - 10$

Program wykonał 48 iteracji i błąd bezwzględny między szacowanymi a prawdziwymi wartościami nie przekracza 10^{-9} .

3.6 Przykład 6

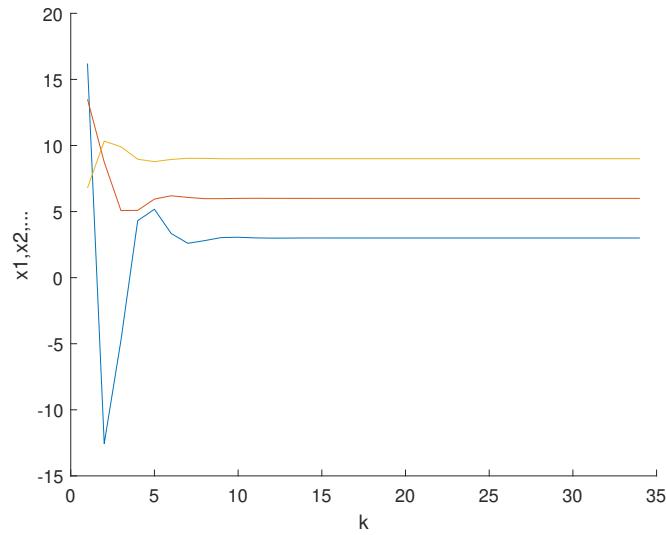
$$A = \begin{bmatrix} 2 & 5 & 0 \\ 0 & 2 & 2 \\ 1 & 0 & 9 \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 36 \\ 30 \\ 84 \end{bmatrix}$$

Najmniejsza liczba potrzebnych iteracji jest dla $\omega \approx 0,9$, a dla $\omega \geq 1,35$ metoda nie jest zbieżna.

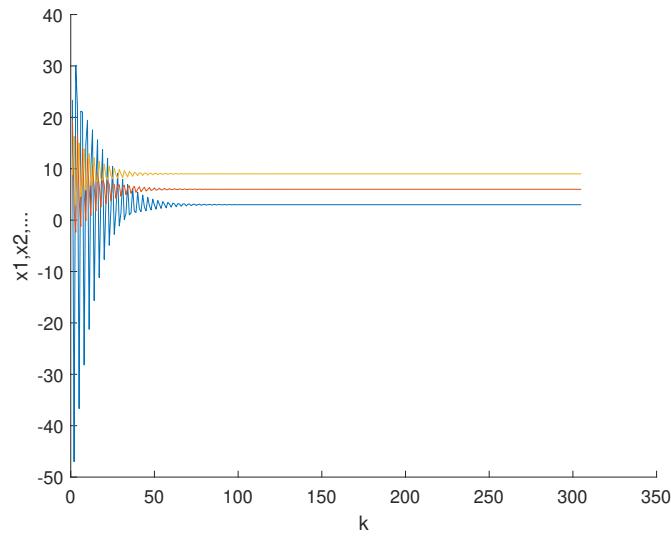

Rysunek 10: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Rozwiązaniem tego układu równań jest $x = \begin{bmatrix} 3 \\ 6 \\ 9 \end{bmatrix}$. Poniżej zestawione jest porównanie metody SOR dla $\omega = 0,9$ oraz dla $\omega = 1,3$:

Rysunek 11: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 0, 9$.

Rysunek 12: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 1, 3$.

Dla $\omega = 0, 9$ program wykonał 34 iteracje. Jednak, dla $\omega = 1, 3$ (podobnie jak w przykładzie 3) początkowe szacowania są nieprecyzyjne, przez co program musiał wykonać więcej iteracji, bo aż 305 - jest to niemalże 10 razy tyle co dla $\omega = 0, 9$.

Tabela 6: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 0, 9$.

rozwiązańe dokładne	rozwiązańe przybliżone	błąd bezwzględny
3.0000	3.0000	$6.2801e - 10$
6.0000	6.0000	$9.4893e - 12$
9.0000	9.0000	$6.4629e - 11$

Tabela 7: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 1, 3$.

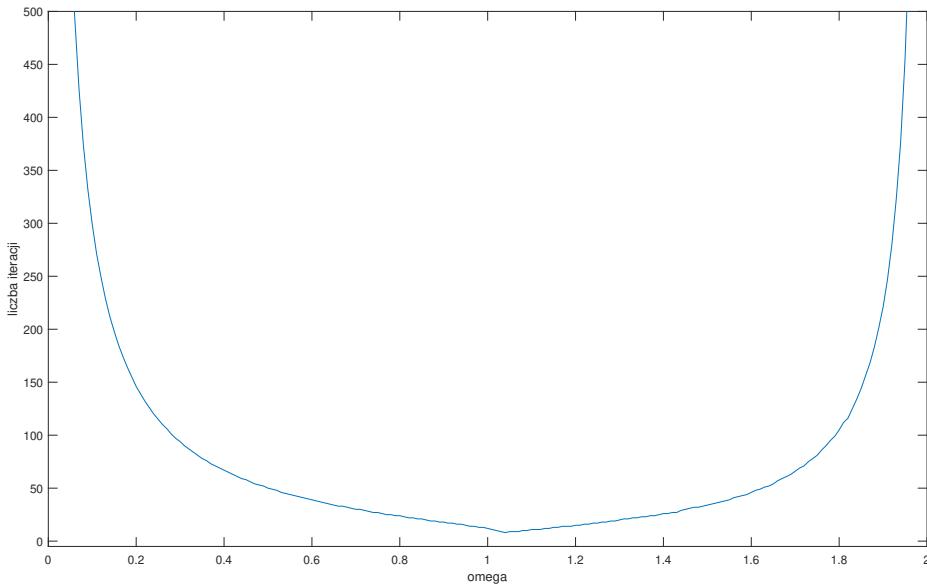
rozwiązańe dokładne	rozwiązańe przybliżone	błąd bezwzględny
3.0000	3.0000	$4.5162e - 10$
6.0000	6.0000	$3.9021e - 10$
9.0000	9.0000	$7.6117e - 12$

Choć metoda zbiega wolniej dla $\omega = 1, 3$, to oba wyniki mają podobne precyzje.

3.7 Przykład 7

$$A = \begin{bmatrix} 4 & -1 & 0 \\ -1 & 4 & -1 \\ 0 & -1 & 4 \end{bmatrix}, b = \begin{bmatrix} 2 \\ 6 \\ 2 \end{bmatrix}$$

Ten przykład został przytoczony w sekcji 2.2⁷. Dobra tam wartość ω nie była przypadkowa - dla $\omega = 1,1$ metoda najszybciej zbiega, co można zauważyć na poniższym wykresie:

Rysunek 13: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Dla tej wartości ω , program wykonuje jedynie 11 iteracji, a przykładowo dla $\omega = 0,2$ aż 146 iteracji.

Rozwiązaniem tego układu równań jest $x = \begin{bmatrix} 1 \\ 2 \\ 1 \end{bmatrix}$.

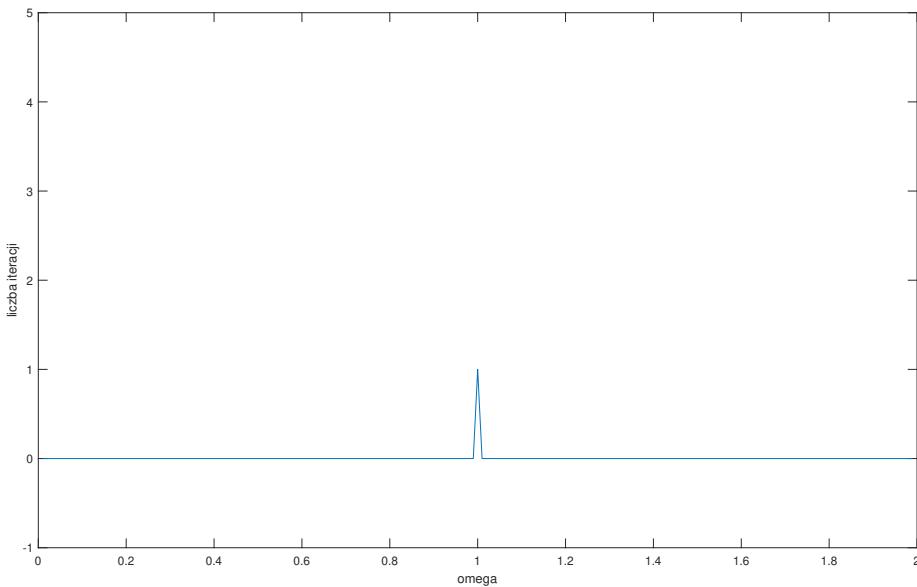
---

⁷ „Prezentacja działania programu na przykładzie”

3.8 Przykład 8

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1^2 & \dots & 1^{10} \\ 1 & 2 & 2^2 & \dots & 2^{10} \\ 1 & 3 & 3^2 & \dots & 3^{10} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & 10 & 10^2 & \dots & 10^{10} \end{bmatrix}, \quad b = \begin{bmatrix} 10 \\ \dots \\ 10 \end{bmatrix}.$$

Podobnie jak w przykładzie 2, dla $\omega = 1$ potrzebna jest tylko jedna iteracja. Dla pozostałych wartości metoda nie jest nawet zbieżna.

Rysunek 14: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Rozwiązaniem tego układu równań jest $x = \begin{bmatrix} 10 \\ 0 \\ \dots \\ 0 \end{bmatrix}$.

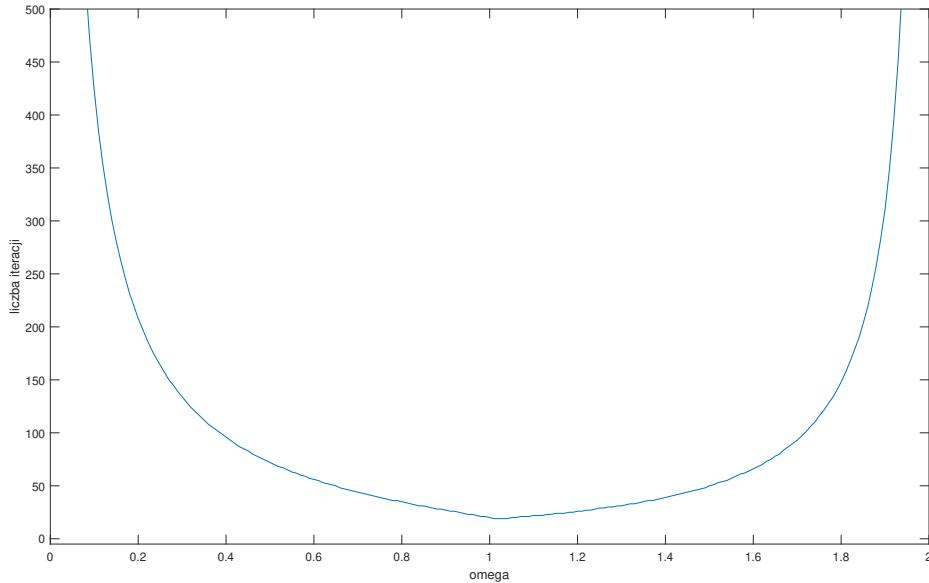
Tabela 8: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 1$.

rozwiązańe dokładne	rozwiązańe przybliżone	błąd bezwzględny
10.0000	10.0000	$0.0000e + 00$
0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
-0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
-0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
-0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$
-0.0000	0.0000	$0.0000e + 00$

Szacowny wynik nie różni się od dokładniejszego.

3.9 Przykład 9

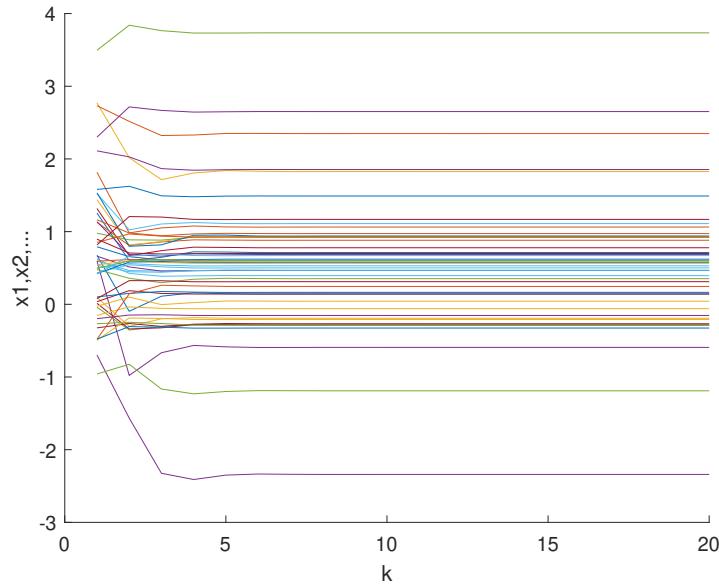
A - symetryczna i dodatnio określona macierz $\mathbb{R}^{50 \times 50}$, b - wektor $\mathbb{R}^{50}$.

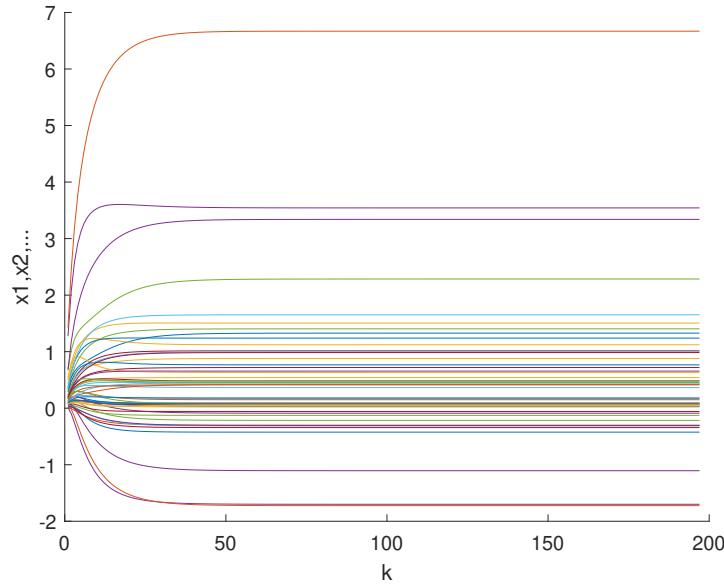
Rysunek 15: Przedstawia liczbę wykonanych iteracji, względem parametru relaksacji ω .

Dla wielu przykładów tego typu, wykres liczby iteracji względem parametru relaksacji ω będzie wyglądał podobnie (jak w przykładzie 7). Jeżeli macierz jest symetryczna i dodatnio określona, to metoda SOR jest zbieżna globalnie wtedy i tylko wtedy, gdy $0 < \omega < 2$. Stąd również widać na wykresie, że metoda jest zbieżna na całym przedziale $(0, 2)$.

Wykres przybiera kształt paraboli z końcami uniesionymi do góry, a dla pewnej ω o drobinkę większej niż 1 liczba iteracji jest najmniejsza.

Rysunek 16: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 1,05$.

Rysunek 17: Przedstawia szacowania $x_i^{(k)}$ dla kolejnych iteracji k , $\omega = 0,2$.

Dla $\omega = 1,05$ program wykonał 20 iteracji. Jednak, dla $\omega = 0,2$ wykonał ich 197, ale jak widać z rysunku 17, szacowania te są dobre (zbiegają do prawdziwych wyników z małym „krokiem”, przez co wykres wygląda na „gładki” a nie „kanciasty”, w przeciwieństwie do przykładu 6: na rysunku 12 widać jak wartości te na początku na zmianę rosną i maleją).

Tabela 9: Porównanie wartości x_i dla $\omega = 1, 05$.

rozwiązańe dokładne	rozwiązańe przybliżone	błąd bezwzględny
0.3420	0.3420	$6.2600e - 11$
-0.2414	-0.2414	$5.0800e - 11$
0.3396	0.3396	$2.6605e - 11$
0.8201	0.8201	$1.1031e - 10$
0.8331	0.8331	$1.6482e - 11$
0.2520	0.2520	$4.4226e - 11$
0.4227	0.4227	$5.1159e - 11$
-0.0121	-0.0121	$8.1671e - 11$
0.4726	0.4726	$3.0884e - 11$
2.3064	2.3064	$3.3882e - 11$
0.4109	0.4109	$5.8131e - 11$
1.0083	1.0083	$3.3759e - 11$
0.1291	0.1291	$2.7896e - 12$
-0.2039	-0.2039	$4.1645e - 11$
0.6137	0.6137	$1.2747e - 10$
-0.7044	-0.7044	$1.8848e - 11$
-2.2761	-2.2761	$1.3648e - 10$
0.9986	0.9986	$4.9394e - 12$
0.8781	0.8781	$2.2039e - 11$
0.3246	0.3246	$7.8212e - 12$
-0.4395	-0.4395	$5.5343e - 12$
0.4072	0.4072	$5.6863e - 12$
-0.4994	-0.4994	$3.0154e - 11$
0.9755	0.9755	$4.1936e - 11$
2.8883	2.8883	$1.6616e - 10$
8.5168	8.5168	$1.8021e - 10$
...	...	...

Błąd bezwzględny szacowań nie przekracza 10^{-9} .

4 Analiza wyników

Najistotniejszy w tej metodzie jest odpowiedni dobór wartości ω - zapewniając to, można otrzymać ogromną przewagę czasową nad innymi metodami iteracyjnymi rozwiązywania układów równań, m.in metodą Gaussa-Seidla, czyli gdy $\omega = 1$.

Jednak dla zle dobranych wartości, korzystanie z metody SOR może mieć wręcz odwrotny skutek (tak jak to było w przykładzie 3 dla $\omega = 1$, czy przykładzie 6 dla $\omega = 1, 3$).

Wybór współczynnika relaksacji ω niekoniecznie jest łatwy i zależy od właściwości macierzy współczynników. Przykładowo, możliwe jest wyprowadzenie jego optymalnej wartości, gdy spełnione są następujące warunki:

- parametr relaksacji jest właściwy: $\omega \in (0, 2)$
- Macierz iteracji Jacobiego $C_{\text{Jac}} := I - D^{-1}A$ ma tylko rzeczywiste wartości własne
- Metoda Jacobiego jest zbieżna: $\mu := \rho(C_{\text{Jac}}) < 1$
- rozkład macierzy $A = D + L + U$ spełnia właściwość:
$$\det(\lambda D + zL + \frac{1}{z}U) = \det(\lambda D + L + U) \text{ dla dowolnych } z \in \mathbb{C} \setminus \{0\} \text{ i } \lambda \in \mathbb{C}.$$

Wówczas optymalna wartość parametru relaksacji ω jest równa ⁸:

$$\omega_{\text{opt}} := 1 + \left(\frac{\mu}{1 + \sqrt{1 - \mu^2}} \right)^2.$$

---

⁸https://en.wikipedia.org/wiki/Successive_over-relaxation#Convergence_Rate

5 Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy działania programu, można wysnuć następujące wnioski:

- Metoda Sukcesywnej Nadrelaksacji (SOR) może być dla danego układu równań szybciej lub wolniej zbieżna do rozwiązań niż metoda Gaussa-Seidla (czyli gdy $\omega = 1$). Wszystko zależy od doboru współczynnika relaksacji w stosunku do układu równań.
- Nie wszystkie układy równań są zbieżne na całym przedziale dopuszczalnego współczynnika relaksacji (przedział $(0, 2)$).
- Odpowiedni dobór współczynnika relaksacji pozwala nam uzyskać zbieżność dla układów, które nie spełniają warunku zbieżności w podstawowej metodzie Gaussa-Seidla.
- Dla macierzy symetrycznych i dodatnio określonych (jak z przykładu 7 i 9) najczęściej najbardziej optymalne wartości ω są niewiele większe od 1.